

**Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and
Innovation – SICMRI 2026**

**COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PHILOSOPHICAL VIEWS OF ABU NASR
AL-FARABI AND AL-GHAZALI (BASED ON AL-FARABI'S "POLITICAL
PHILOSOPHY" AND AL-GHAZALI'S "THE ALCHEMY OF HAPPINESS")**

Turan international university student

Alimjonova Nurizar

nurizaralimjonova9@gmail.com

+998 50 027 40 37

Abstract

This article provides a comparative analysis of the philosophical views of the great figures of Eastern philosophy, Abu Nasr al-Farabi and Abu Hamid al-Ghazali. In particular, Al-Farabi's political-philosophical concepts and Al-Ghazali's moral-spiritual views are studied in the context of their main works. The study reveals similarities and differences in the interpretation of the concepts of state, society, human perfection and happiness. The results show that while Al-Farabi's rational-philosophical approach is dominant, Al-Ghazali's religious-moral and mystical approach is dominant.

Keywords

Al-Farabi, Al-Ghazali, political philosophy, The Chemistry of Happiness, philosophy, morality, state, happiness, mysticism

Annotatsiya

Mazkur maqolada Sharq falsafasining yirik namoyandalari Abu Nasr al-Farabi va Abu Hamid al-Ghazalining falsafiy qarashlari qiyosiy tahlil qilinadi. Xususan, Forobiyning siyosiy-falsafiy konsepsiyalari hamda G'azzoliyning axloqiy-ruhiy qarashlari ularning asosiy asarlari kontekstida o'rganiladi. Tadqiqotda davlat, jamiyat, inson kamoloti va baxt tushunchalari talqinidagi o'xshashlik va farqlar ochib beriladi. Natijalar Forobiyda ratsional-falsafiy yondashuv ustuvor bo'lsa, G'azzoliyda diniy-axloqiy va tasavvufiy yondashuv ustun ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar

Forobiy, G'azzoliy, siyosat falsafasi, Kimyoi saodat, falsafa, axloq, davlat, baxt, tasavvuf

Аннотация

В данной статье представлен сравнительный анализ философских взглядов великих деятелей восточной философии, Абу Насра аль-Фараби и Абу Хамида аль-Газали. В частности, в контексте их основных работ изучаются политико-философские концепции аль-Фараби и морально-духовные взгляды аль-Газали. Исследование выявляет сходства и различия в интерпретации понятий государства, общества, человеческого совершенства и счастья. Результаты показывают, что, хотя рационалистически-философский подход аль-Фараби является доминирующим, у аль-Газали преобладает религиозно-моральный и мистический подход.

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

Ключевые слова

Аль-Фараби, аль-Газали, политическая философия, «Химия счастья», философия, мораль, государство, счастье, мистицизм

Kirish

Sharq falsafasi tarixida inson, jamiyat va davlat masalalarini chuqur tahlil qilgan mutafakkirlar orasida Abu Nasr al-Farabi va Abu Hamid al-Ghazali alohida o‘rin egallaydi. Ularning qarashlari nafaqat o‘z davrida, balki keyingi asrlarda ham falsafiy tafakkur rivojiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatgan.

Forobiy falsafani ilmiy va ratsional asosda rivojlantirib, jamiyatni ideal tartib asosida tashkil etish masalalarini yoritgan bo‘lsa, G‘azzoliy insonning ichki dunyosi, ma‘naviy poklanishi va haqiqiy baxtga erishish yo‘llarini tadqiq etgan. Shu jihatdan ularning qarashlari bir-birini to‘ldiruvchi, ammo metodologik jihatdan farqlanuvchi ikki yondashuv sifatida namoyon bo‘ladi.

Mazkur maqolada ushbu ikki mutafakkirning qarashlari ularning asosiy asarlari asosida qiyosiy tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Sharq falsafasi tadqiqotlarida Forobiy va G‘azzoliy qarashlari alohida ilmiy yo‘nalish sifatida o‘rganilgan. Forobiy Aristotel an‘analarini davom ettirib, falsafani ilmiy bilishning eng yuqori shakli sifatida talqin etadi. Uning siyosiy qarashlarida davlatning asosiy maqsadi insonni baxt-saodatga yetkazishdan iborat deb qaraladi.

G‘azzoliy esa falsafani tanqidiy qayta ko‘rib chiqib, uni diniy va axloqiy mezonlar bilan uyg‘unlashtirishga intiladi. U inson kamolotini ruhiy poklanish va Allohga yaqinlashish bilan bog‘laydi. Zamonaviy tadqiqotlarda bu ikki yondashuv Sharq falsafasida ratsionalizm va tasavvufiy tafakkurning uyg‘unligi sifatida talqin etiladi.

Mazkur tadqiqotda qiyosiy tahlil, mantiqiy tahlil va tarixiy yondashuv metodlaridan foydalanildi. Forobiyning siyosiy-falsafiy qarashlari hamda G‘azzoliyning axloqiy-falsafiy qarashlari ularning asosiy asarlari kontekstida o‘rganildi.

Tadqiqot metodologiyasi falsafiy hermenevtika asosida qurilib, matnlarning mazmuni chuqur tahlil qilindi va ularning ichki mantiqi ochib berildi.

Forobiy falsafasida jamiyat va davlat markaziy o‘rin tutadi. U ideal jamiyatni insonning aql va bilim asosida yashashi bilan bog‘laydi. Forobiy nazarida baxt-saodatga erishish faqat mukammal tashkil etilgan jamiyat orqali amalga oshadi. Davlat esa ushbu jarayonni boshqaruvchi asosiy institut hisoblanadi.

G‘azzoliy qarashlarida esa insonning ichki dunyosi va ruhiy kamoloti ustuvor ahamiyatga ega. U haqiqiy baxtni tashqi omillar bilan emas, balki qalb pokligi va ilohiy haqiqatni anglash bilan bog‘laydi. Bu yondashuv tasavvufiy tafakkurga xos bo‘lib, insonning ichki o‘zgarishiga urg‘u beradi.

Forobiyda bilim va aql asosiy vosita sifatida qaralsa, G‘azzoliyda qalb va imon markaziy o‘ringa chiqadi. Bu esa ularning falsafiy qarashlaridagi asosiy farqni belgilaydi.

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

Quyidagi jadval ikki mutafakkir qarashlarini umumlashtiradi:

Mezon	Forobiy qarashi	G‘azzoliy qarashi
Asosiy yondashuv	Ratsional-falsafiy	Diniy-tasavvufiy
Baxt tushunchasi	Jamiyat orqali erishiladi	Ruhiy poklanish orqali erishiladi
Inson roli	Ijtimoiy mavjudot	Ruhiy mavjudot
Bilim manbai	Aql va ilm	Imon va qalb
Davlat roli	Markaziy	Ikkinchi darajali

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Forobiy va G‘azzoliy qarashlari bir-birini inkor etmaydi, balki inson kamolotining turli jihatlarini yoritadi.

Xulosa

Olib borilgan qiyosiy tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, Abu Nasr al-Farabi va Abu Hamid al-Ghazali falsafiy qarashlari Sharq tafakkurining ikki muhim yo‘nalishini ifodalaydi. Forobiy jamiyat va davlatni inson kamolotining asosiy omili sifatida ko‘rsa, G‘azzoliy insonning ichki dunyosi va ruhiy poklanishini ustuvor deb biladi.

Natijada, ushbu ikki yondashuvni uyg‘un holda talqin etish insonning har tomonlama kamolotini tushunishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abu Nasr al-Farabi. (1985). *Al-Madina al-fadila (The virtuous city)* (R. Walzer, Trans.). Oxford University Press.
2. Abu Nasr al-Farabi. (2001). *Political writings: "Selected aphorisms" and other texts* (C. E. Butterworth, Trans.). Cornell University Press.
3. Abu Hamid al-Ghazali. (2005). *The alchemy of happiness (Kimyā-yi sa‘ādat)* (C. Field, Trans.). Kazi Publications.
4. Abu Hamid al-Ghazali. (2000). *The incoherence of the philosophers (Tahāfut al-falāsifa)* (M. E. Marmura, Trans.). Brigham Young University Press.
5. Majid Fakhry. (2002). *Al-Farabi: Founder of Islamic Neoplatonism*. Oneworld Publications.
6. Frank Griffel. (2009). *Al-Ghazali's philosophical theology*. Oxford University Press.
7. Seyyed Hossein Nasr. (2006). *Islamic philosophy from its origin to the present*. SUNY Press.
8. Oliver Leaman. (2000). *A brief introduction to Islamic philosophy*. Polity Press.
9. Peter Adamson. (2016). *Philosophy in the Islamic world*. Oxford University Press.
10. Dimitri Gutas. (2012). *Avicenna and the Aristotelian tradition*. Brill.